

PHILIP YANCEY

Cu sufletul rămas în viață

Insolita galerie de portrete a celor treisprezece mentori spirituali datorită cărora credința mea a izbutit să supraviețuiască Bisericii

Editura Aqua Forte, 2008

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
YANCEY, PHILIP

Cu sufletul rămas în viață, Philip Yancey, trad. Anton Horvath,
Cluj-Napoca, Editura Aqua Forte, 2008
ISBN 978-973-7758-44-6

I. Horvath, Anton (trad.)

821.111(73)-97=135.1

Traducerea: ANTON HORVATH

Lectura: Dumitru Dorian și Silvian Guranda
Tehnoredactarea și grafica: Kitty Bojan

Editor: Voicu Bojan

Originally published in the U.S.A. under the title: **Soul Survivor**

Copyright © 2006 by Philip Yancey

Published in association with the literary agency of Alive Communications, Inc., 7680
Goddard Street, Suite 200, Colorado Springs, CO 80920, U.S.A.

www.alivecommunications.com

Copyright © 2008 pentru prezenta ediție: Editura Aqua Forte, Cluj

Editura Aqua Forte, Cluj-Napoca

tel. 0264.433263, 0744.524855, 0721.021177

www.aquaforte.com, e-mail: comenzi@aquaforte.com

Traducerea a fost făcută cu permisiunea editorului după originalul din limba
engleză *Soul Survivor*. Citatele biblice au fost extrase din varianta de traducere pr. Dumitru
Cornilescu, editată de Societatea Biblică Română.

Toate drepturile rezervate. Nici o parte din această carte nu poate fi reprodusă
sau difuzată în orice formă sau prin orice mijloace, exceptând cazul unor scurte citate sau
recenzii, fără permisiunea prealabilă din partea editorului.

fotografia copertei - Maguri, 2006, Voicu Bojan

MULȚUMIRI

Kathryn Helmers și-a depășit cu mult atribuțiile de impresar pe parcursul acestui proiect. În lipsa ei, această carte ar fi fost, din numeroase puncte de vedere, cu neputință. M-a ajutat să-mi structurez și, apoi, să-mi nuanțez viziunea, pentru a mă îmboldi, ulterior, la fiecare pas, motivându-mi orizontul. Structuri frastice, organizare tematică, variante grafice, supracopertă, pășăreasca legală a contractelor – s-a implicat cu aceeași nesecată energie în toate etapele procesului de publicare. Amintesc undeva despre „psihoza” scriiturii; ei bine, Kathryn a avut o contribuție substanțială în a o reduce măcar la nivelul unei nevroze, izbutind, pe alocuri, să reinstituie chiar și câteva momente de sănătate mentală.

Editorul meu de la Doubleday, Eric Major, a fost aceeași prezență calmă, stimulativă, pe care o cunoscusem cu douăzeci de ani în urmă, când a publicat edițiile britanice ale cărților mele scrise împreună cu dr. Paul Brand. Iar asistenta mea, Melissa Nicholson, a petrecut ore nesfârșite în fața calculatorului, în biblioteci sau pe internet, pentru a cerceta ori verifica informații necesare.

Aceste capitole creionează personalități despre care am scris în alte contexte, ca ziarist. Am adus adăugiri și modificări fiecărui caz în mare măsură, cu o tentă pronunțat mai subiectivă. Am pornit, însă, de la informația și, uneori, de la citatele efective ale versiunilor anterioare. Articolele referitoare la Martin Luther King, Jr., dr. Robert Coles, Mahatma Gandhi și dr. C. Everett Koop au apărut în revista *Christianity Today*; articolele referitoare la Annie Dillard, Frederick Buechner, Lev

Tolstoi, Feodor Dostoiesvki și Shusaku Endo au apărut în *Books and Culture*. Apoi, am scris câteva considerații despre G.K. Chesterton ca prefață la o ediție a volumului *Orthodoxy*, despre dr. Paul Brand ca prefață la *The Forever Feast*, despre Henri Nouwen pentru un capitol din *Nouwen Then* și despre John Donne pentru o lucrare colectivă intitulată *Reality and the Vision*. Iar câteva dintre gândurile mele cu privire la King, Donne, Endo și Tolstoi s-au regăsit, de asemenea, în cărțile mele *Reaching for the Invisible God*, *What's so Amazing about Grace?* și *The Jesus I Never Knew*. Le mulțumesc îngrijitorilor acestor titluri pentru îngăduința de a scotoci printre frazele și paragrafele acestor referințe în căutarea unor repere utile noului meu demers.

CUVÂNT ÎNAINTE

A rămâne în viață

Această carte se va asocia pentru totdeauna, în ce mă privește, cu evenimentele din 11 septembrie 2001. Editura stabilise ca lansarea acesteia să aibă loc în data de 20 septembrie a aceluiași an, programând o serie de întâlniri cu presa la Washington, New York și în Vestul Mijlociu pe parcursul săptămânii respective. Departamentul de publicitate făcuse eforturi considerabile în organizarea turneului de promovare doar pentru a constata, ulterior, că întreaga lume media – ca să nu mai vorbim de cea a transporturilor – fusese cuprinsă de haos în urma atacurilor teroriste. Numeroase programe de televiziune și radio își întrerupseseră temporar transmisia, iar cele care încă transmiteau nu mai aveau decât o singură preocupare, în ciuda oricăror apariții editoriale.

Aflasem despre tragedia de la World Trade Center atunci când, în dimineața unei zile obișnuite de lucru, m-a sunat fratele meu: „America e luată cu asalt”, mi-a spus el. „Deschide televizorul”. Ca aproape toată lumea, am lăsat deoparte ceea ce făceam, având să urmăresc, nedezlipit de ecran, desfășurarea unui scenariu de-a dreptul supraréalist.

Lipseau trei avioane, ba nu, patru – nu, poate că șase. Au lovit Pentagonul. E vizat însuși președintele. Apoi, s-a produs, în direct, inimaginabilul. Două dintre cele mai impunătoare edificii clădite de mâna omului au dispărut, pur și simplu, într-un nor de întuneric chiar sub ochii noștri.

Zece zile mai târziu, mă aflam într-unul dintre primele avioane cărora li se îngăduise să-și reia zborul pe culoarul de deasupra zonei

Cu sufletul rămas în viață

sudice a Insulei Manhattan spre Aeroportul LaGuardia. Prin interfon, pilotul ne instruisese cum să imobilizăm un eventual pasager periculos cu ajutorul pernelor și al păturilor. Însoțitoarele de zbor, neobișnuit de reținute, purtau insigne cu imaginea celor patru avioane prăbușite însoțită de cuvintele: VEȘNIC ÎN INIMILE NOASTRE.

Sudul insulei apărea, acum, în mod tragic incomplet. Acolo unde, înainte, se ridicau două dintre cele mai înalte clădiri din lume, nu se mai putea vedea decât o groapă căscată din care încă se înălța, la peste opt sute de metri, o perdea de fum. Când, bătut de vânt, fumul s-a risipit într-o parte, am zărit câteva buldozere galbene, asemeni unor jucării, târându-se printre mormanele de moloz. Peste aproximativ o oră, urma să ajung eu însumi acolo, dată fiind insistența unui prieten de la Armata Salvării, care mă îndemnase să vizitez Zona Zero înainte de a-mi onora angajamentele publicistice.

În LaGuardia mă aștepta un șofer al cărui nume era Eddie. Îndată ce i-am spus unde vreau ajung, anume la centrul Armatei Salvării din vecinătatea Zonei Zero, m-a asigurat că știe foarte bine încotro să o ia. Eddie, un tânăr portoricăan proaspăt ras în creștet, avea o ținută impecabilă: cămașă albă apretată și cravată, brățări de aur la încheieturi și un inel cu diamant pe deget. Vorbea cu un accent de Brooklyn sadea.

„Unde erai pe 11 septembrie?” l-am întrebat pe Eddie, vrând să fac conversație. „La muncă?” A tăcut vreme de cel puțin zece secunde până să-mi răspundă, gândindu-se, fără îndoială, dacă avea chef să mai înșire încă o dată toată povestea, mai ales unui străin.

„De fapt, d-le Yancey, parcasem în dimineața aceea nu departe de World Trade Center?”

„Incredibil! Spune-mi cum a fost?”

„Tocmai făcusem o cursă la aeroport după d-l Firestone, pe care l-am lăsat apoi la Hotelul Millenium. Îmi amintesc de numele lui pentru că l-am întrebat dacă nu e cumva patronul companiei de anvelope, la care a râs și mi-a răspuns că nu. Avea o întâlnire programată la WTC, așa că mi-am spus să-l aștept în mașină. Ședeam chiar în mașina asta, citind ziarul. La un moment dat, am auzit vuietul pe care îl face motorul unui avion cu reacție înainte de decolare. Locuiesc lângă LaGuardia și îl aud în fiecare dimineață. Apoi, de parcă s-ar fi pornit un cutremur, am simțit

cum se zguduie mașina și am auzit explozia. Ce...? Am sărit din mașină și i-am văzut pe oameni alergând în toate părțile.

Stăteam afară, lângă mașină, când a lovit cel de-al doilea avion câteva minute mai târziu. Doamne, Dumnezeule, n-am văzut niciodată o asemenea vâlvătaie. Mi-era clar că ar trebui să mă urc în mașină și să plec de acolo, dar ceva mă ținuta, parcă, locului. E ca atunci când întâlnești un accident și știi că ar trebui să-ți vezi de drum fără să caști gura, dar nu poți.

Nu-ți venea să crezi ce zgomot era. Se auzeau claxoane de peste tot. Sirenele poliției, ale ambulanței și ale pompierilor veneau de tot mai aproape. Am sunat-o imediat pe soția mea în Brooklyn și i-am spus: «Iubito, s-a întâmplat o grozăvie în centru. Uită-te la știri. Sunt chiar în fața Turnurilor Gemene, dar sunt în regulă.»

Au început, după aceea, să curgă valuri de oameni din clădiri. Mii de oameni. Ba țipând, ba acoperindu-și fața cu batista, ba plini de sânge. Am rămas lângă mașină în timp ce fugeau pe lângă mine. M-am uitat în sus și, o, Doamne, am văzut ceva ca niște puncte – oamenii care săreau pe geamuri. Un bărbat cu o cămașă albă. O femeie cu fusta în vânt. O pereche ținându-se de mână. Un alt bărbat folosindu-și, disperat, haina sport pe post de parașută. Cei de jos se uitau, la rândul lor, în sus încercând să ghicească unde urmau să cadă trupurile astfel încât să se ferească de ele atunci când vor atinge trotuarul. N-o să uit imaginea asta toată viața.

Zburau peste tot hârtii, resturi și tot soiul de lucruri – până și bucați de mobilă – de parcă ar fi viscolit. Am văzut un băiat, să fi avut paisprezece ani, ghemuit pe trotuar, tușind, iar când m-am apropiat de el să văd ce are, mi-a arătat cu degetul unul dintre buzunare. Nu putea vorbi. Am băgat mâna și am scos un aerosol pentru astmatici. Și-a pulverizat câteva doze și, astfel, și-a recăpătat, în cele din urmă, respirația.

Am stat acolo vreo patruzeci și cinci de minute, cred – habar n-aveam cât timp trecuse, dar se spune, acum, că atât se scursese – până când s-a năruit primul turn. O femeie, o bătrână, căzuse și ea pe trotuar. Toți fugeau pe lângă ea, nu neapărat călcând-o în picioare sau așa ceva, dar fugeau fără s-o bage în seamă. Am așteptat până am reușit să mă strecur printre oameni și m-am dus la ea. «Sunteți bine, doamnă?» am întrebat-o. «Am niște apă în mașină. Să vă aduc un pic?» Mi-a spus că

Cu sufletul rămas în viață

reușise să coboare în jur de cincizeci și opt de etaje, iar eu am încercat s-o liniștesc spunându-i că, acum, era în siguranță.

Văzând-o atât de tulburată, i-am cerut permisiunea să spun o rugăciune pentru ea. Sunt catolic, ca să știți. Și mi s-a părut, pur și simplu că, atunci, era cel mai bun lucru pe care-l puteam face. Ideea mea îi adusese, pe cât vedeam, o oarecare ușurare, așa încât am îngenuncheat alături de ea și, în timp ce o țineam de mână, acolo, pe trotuar, am auzit un bubuit de o forță cum nu mi-am închipuit vreodată că e cu puțință. Și, vă jur pe Dumnezeu, d-le Yancey, în timp ce stăteam acolo în genunchi ținând-o pe bătrâna de mână, cade ceva din cer – un fragment de calculator sau așa ceva – și o lovește lăsând-o fără suflare. Închipiți-vă – să scapi după ce ai coborât cincizeci și opt de etaje și, apoi, să mori așa.

Privesc în spate și văd cum se rostogolește spre mine un nor negru ca noaptea. Lăsând mâna femeii, o iau imediat la fugă. Ca în benzile desenate cu hoți și vardiești. Cu cât alergam mai repede, cu atât mai repede mă ajungea norul din urmă. Îmi dau seama că n-am nici o șansă, drept care mă chircesc în spațiul îngust dintre două clădiri și îl aștept să mă prindă. Iar când trece, se face mai întuneric decât am crezut că se poate face vreodată. Noaptea, chiar și atunci când cerul e acoperit, ai cel puțin spațiu în care să te miști, aer să respiri. Norul ăsta era, nu știu cum să spun, solid parcă. Nu vedeai absolut nimic. Simțeați că te sufoci. Că tot întunericul ăsta te strânge ca-ntr-o menghină”.

Până la urmă, mi-a spus Eddie, a reușit să se întoarcă la mașină. Poliția împrėjmuise deja zona, însă el voia să-și scoată limuzina de acolo. Se așternuse peste ea un strat de praf ca de cenușă vulcanică. Și-a scos cămașa albă și s-a apucat să-i șteargă parbrizul cât să poată vedea ceva prin el. A deschis, apoi, portierele, strigându-le celor din jur: „Cine vrea să-l duc de-aici?” Opt străini i s-au îngrămădit imediat în mașină. După care, s-a îndreptat spre cel mai apropiat pod care ieșea din Manhattan cu puțin înainte ca primarul să ordone închiderea tuturor podurilor și tunelurilor de legătură.

Când, în sfârșit, a ajuns acasă, la patru ore după ce avusese loc atacul, și-a găsit soția isterizată și cei doi copii crispați într-un colț privind-și mama suspinând. După telefonul lui, stătuse la geamul casei din Brooklyn asistând la dezintegrarea turnurilor World Trade Center

convinsă că soțul ei pierise în urma exploziei și a incendiului. Legăturile telefonice căzuseră și nu mai știuse nimic despre el vreme de patru ore.

Experiența îl răvășise într-o asemenea măsură pe Eddie, încât, a doua zi, a acceptat să ducă pe cineva la Detroit. Avioanele fuseseră consemnate la sol, lumea era disperată să ajungă acasă, iar el voia să se afle cât mai departe de New York cu puțință. A condus fără oprire până la destinație, a furat două ore de somn în mașină și, apoi, a făcut paisprezece ore înapoi, revenind în Brooklyn.

„Totul s-a schimbat de atunci, d-le Yancey”, mi-a spus Eddie. „Îl vizitez, acum, pe fratele meu în fiecare seară. Stăm împreună, ne uităm la televizor, le ținem de urât copiilor, jucăm ceva. Lucruri pe care nu le făcusem niciodată. Chestii de familie. Și n-am mai lipsit de la nici o liturghie. Chestia asta m-a schimbat pentru totdeauna”.

În fața Armatei Salvării era tras un camion cu remorcă. Adusese provizii – pături, alimente, haine – traversând întreg continentul, tocmai din statul Washington. Când l-au deschis, membrii organizației au dat peste o pancartă de pânză lungă de doisprezece metri pe care, desfășurând-o, au fixat-o pe una dintre lateralele camionului. O acopereau mii de mesaje scrise în creion colorat sau *marker* permanent. Am stat, probabil, zece minute să le citesc. Majoritatea erau alcătuite dintr-o simplă propoziție. „Sunteți în inima noastră”. „Suntem alături de voi”. „Vă iubim”. „Sunteți eroii noștri”. „Sunteți frații și surorile noastre”. Unii dintre autori desenaseră inimi, îngeri sau alte simboluri de solidaritate și speranță. Niște elevi de clasa a treia trimiseseră în gentuțe fursecuri de casă ornate manual.

Ajungând cu mașina la un punct de control supravegheat de soldații Gărzii Naționale, am întâlnit o mulțime de newyorkezi – newyorkezi! – care, înșiruiți pe marginea străzii, agitău pancarte cu mesaje asemănătoare. „Vă iubim”. „Sunteți eroii noștri”. „Dumnezeu să vă binecuvânteze”. „Vă mulțumim”. Un capelan spunea că, în primele zile, mulțimi de până la zece rânduri de oameni se strânseseră pe trotuare întâmpinând cu urale, chiar și la miezul nopții, orice vehicul umanitar care-și făcea apariția. După zece zile, unii continuau să manifeste același entuziasm.

Ofițerul de la Armata Salvării care mă însoțea era directorul Departamentului de Criză al organizației la nivel de oraș. Ocupa postul

Cu sufletul rămas în viață

de nici o lună când au lovit avioanele. Lucra acum treizeci și șase de ore fără întreruperi, apoi dormea patru; iarăși patruzeci de ore și dormea șase; încă patruzeci de ore și dormea tot șase. Abia după aceea își îngăduia o zi liberă. De curând asistentul său făcuse o criză de nervi, tocmai în furgoneta în care mă aflam și eu, cu prea puține șanse de a-și mai reveni vreodată.

După câteva zile, Armata Salvării și-a făcut o politică din a nu mai accepta ajutoare decât în bani lichizi. Nu mai aveau unde să depoziteze donațiile în alimente, haine și echipamente aduse de miile de newyorkezi ori locuitori ai altor state. Cvartalul era străjuit de dimineața până seara de voluntari dispuși oricând să dea o mână de ajutor. Scriitorul Chris de Vinck vorbește despre un cuplu din orașul său care cumpărase de la magazinul Home Depot lopeți în valoare de 700 de dolari, urmând să le aducă personal la New York. Un prieten mi-a povestit, apoi, despre un grup de pompieri din Chicago care au sărit numaidecât într-o mașină și, luând-o spre est, au fost prinși gonind cu peste 170 de kilometri pe oră în Indiana. Când i-au explicat polițistului încotro se îndreaptă, acesta i-a atenționat: „Hai, totuși, să nu depășim, dacă se poate, 140”, dându-le o escortă cu girofar până la granița cu Ohio.

Capacitatea Americii de a reacționa în situații de criză e uluitoare. La mai puțin de două săptămâni în urma tragediei, se ivise deja în jurul ruinelor un oraș „umanitar” în toată puterea cuvântului. Bucătării și toalete mobile, corturi, stive de placaj, macarale înalte cât douăzeci și cinci de etaje, camioane frigorifice, generatoare, buldozere – toate stăteau înșirate în preajma Zonei Zero. Aproape de perimetru, am trecut din furgonetă într-o mașinuță de golf supradimensionată. Cu măști de gaz pe figură, soldații pulverizau apă și dezinfectant pe cauciucuri – apă pentru a înlătura azbestul, iar dezinfectant împotriva germenilor care proliferază într-un mediu unde s-au înregistrat morți. După o examinare atentă a actelor de identitate, ne-au făcut semn să trecem.

În interiorul Zonei Zero, peisajul căpătase o cu totul altă înfățișare. Nemaîntâlnind obstacolul turnurilor, lumina soarelui se răspândea difuz până pe trotuare. Într-o piațetă aflată chiar peste drum de dărâmături, cei îndoliați depuseseră, înainte ca autoritățile să împrėjmuiască aria, ursuleți de pluș, sute de ursuleți, poate mii, printre buchete de flori acum ofilite și pline de praf. Treceam, din când în când, pe lângă un zid acoperit în

întregime cu fotografiile celor dispăruți și cu bilețele răscolitoare. „Marcia, sun-o, te rog, pe sora ta. Te iubesc!” „Nu ne-am pierdut speranța, Sean. Vei rămâne de-a pururi viu în inimile noastre”.

Studiaseam diverse hărți prin ziare, însă nici o reprezentare bidimensională nu putea surprinde anvergura catastrofei. Pe o suprafață de aproximativ opt cvartale, toate clădirile erau părăsite, cu ferestrele sparte și cioturi de oțel crestate ieșind din podea la etajele superioare. Mii de birouri dotate cu faxuri, telefoane și calculatoare apăreau acum pustii, năpădite de tot soiul de rămășițe. Pe 11 septembrie, oamenii își văzuseră liniștiți de treabă, scriind la computer, dând telefoane, turnându-și o cană de cafea pentru a-și începe ziua... și, apoi, din senin, apocalipsul.

În dimineața sosirii mele, primarul tocmai hotărâse să renunțe la acțiunile de salvare, fiind convins că nu mai exista nici o șansă de a mai găsi vreun supraviețuitor. Se terminase cu brigăzile de lucrători care, cu gălețile în mână, scotoceau meticolos printre dărâmături. Intrau în scenă utilajele grele. Măsurată în raport cu clădirile din jur, grămada de moloz se ridica la un nivel cuprins undeva între etajele zece și doisprezece. Știu ce înseamnă, în Munții Stâncuși, bunăoară, o coastă întregă măturată de avalanșă la poale sub forma unui morman uriaș de zăpadă comprimată într-o masă de tăria betonului. Și, totuși, nu-mi puteam imagina cum se înghesuieră aici, luate laolaltă, 220 de etaje. Pe urâtul munte din fața mea se târau acum buldozere. Ici și colo, unde sudorii se străduiau să taie grinzile de metal, scăpărau scânteii.

Privind la ceea ce se petrecea în Zona Zero, m-am întors cu gândul la munții de gunoaie din afara unor orașe precum Cairo sau Manila, unde armate întregi de săraci își duc traiul scormonind printre mizerii după cine știe ce comori trecute de alții cu vederea: vreo pungă de plastic, vreun creion, resturi ale vreunui telefon. Aici, în cel mai sofisticat tehnologic oraș din lume, un alt soi de armată folosea cele mai bune echipamente pentru a scormoni prin grohotiș în căutarea unei comori nu mai puțin importante – urme de ființe umane: fire de păr, trupuri, membre sfărțecate. Căutătorii cerneau pietrișul înainte de a-l încărca într-un camion de salubritate, legiștii îl studiau o dată ce era încărcat, iar alții îl examinau din nou atunci când mașina sosea în Bronx.

Mă uitam la chipurile, fără excepție sumbre, ale tuturor acestor lucrători. Nu zărisem nici măcar un zâmbet în Zona Zero. Cum ai fi

Cu sufletul rămas în viață

putut, de altfel, să zâmbești într-un asemenea loc? Nu-ți sugera nimic altceva decât moarte și devastare, un monument închinat celor mai crunte rele pe care și le pot face oamenii unii altora.

Șocul care zguduise acea zi se datora, în bună parte, faptului că locuitorii de rând ai orașului nu făcuseră decât să-și desfășoare programul obișnuit – urmărind meciurile de *baseball*, verificând cotațiile bursei, spunând bancuri politice – pentru ca, la un moment dat, să asiste la modul în care niște avioane, aparent inofensive, de genul acelor pe care le iei pentru a face o excursie la Disney World, aveau să se metamorfozeze în instrumente ale unui rău monstruos. Nimeni nu declarase război ori lansase vreun avertisment. Agresată era însăși normalitatea elementară a vieții.

„Nimic nu mai e la fel”, îmi spusese șoferul meu, Eddie. Într-adevăr, New York-ul era acum un cu totul alt loc față de cel pe care îl ștusem înainte de 11 septembrie. Celor care au petrecut ceva vreme în acest oraș le va fi suficient fie și un singur detaliu pentru a înțelege în ce consta schimbarea. Pe parcursul unei întregi zile în Manhattan, am auzit o singură mașină claxonând. „Nu mai știu cum să conduc”, îmi spunea Eddie. „Sunt obișnuit ca oamenii să mă claxoneze mereu, să-mi taie calea, să-mi arate degetul. Acum, sunt atât de politicoși, încât habar n-am cum să reacționez”.

Mă întrebam cât va dura această schimbare – pentru New York, pentru națiune, pentru mine însumi. Ne confruntam cu un aspect pe care cei mai mulți dintre noi caută o viață întreagă să-l pună între paranteze: acela că, mai devreme sau mai târziu, vom muri, oricât am sfida realitatea ocupându-ne timpul cu nimicuri. Am învățat, asemenea lui Eddie, că a te juca cu copiii poate fi mai important decât a munci peste program pentru câteva ore plătite suplimentar. Am învățat că, până și într-un oraș binecunoscut pentru cinismul său ursuz, își pot face apariția eroi. Am învățat că numerele comice ale vreunui Jay Leno sau evenimentele sportive din prima ligă, oricât de distractive ar fi ele, sunt uneori în mod obscen nelalocul lor. Am învățat că dragostea față de țară și chiar față de străini devine, pe neașteptate, posibilă. Am învățat că propria noastră națiune, cu toate neajunsurile ei, are valori care merită prețuite și, în consecință, apărate. Și am mai învățat că, în perioade de criză, știm să ne întoarcem

la rădăcinile noastre spirituale: iată-l pe președinte citând Psalmul 23, iată-i pe polițiști și pe pompieri oprindu-se la capelele lor improvizate, pe capelanii Armatei Salvării răspândind harul și aducându-le alinare celor ce-și plâng dispăruții.

N-am fost niciodată un patriot înflăcărat. Poate și pentru că, având șansa de a călători atât de mult în străinătate, mi-a fost dat să am o percepție mai clară, de la distanță, asupra aroganței și insensibilității Statelor Unite. Îi invidiez, uneori, pe prietenii care circulă mai degrabă cu un pașaport canadian decât cu unul american. Soldații noștri, olimpicii noștri, până și turiștii noștri par să adopte mai întotdeauna o atitudine bătoasă. Îmi amintesc că mă aflam în Filipine în perioada Olimpiadei de la Sydney, când mi-am întreat gazda dacă țara sa câștigase vreodată o medalie de aur. Mi-a răspuns cu capul plecat: „Am fost cât pe ce, o dată. Sperăm să obținem un bronz la box anul ăsta”. O națiune cu 90 de milioane de locuitori nu câștigase niciodată o medalie de aur. Pe de altă parte, americanii se înfurie dacă nu aduc acasă cel puțin jumătate din aurul de la înot, atletism și jocurile de echipă. La Sydney, campionii noștri aveau să se foiască țănoș, lipsiți de respect, pe podium în vreme ce o orchestră australiană ne intona imnul național.

Cu totul altfel am văzut lucrurile după data de 11 septembrie. Mi s-a pus un nod în gât ascultându-i pe membrii Congresului cântând „God Bless America”, ca și atunci când garda Palatului Buckingham a interpretat „The Star-Spangled Banner”, ca și atunci când am auzit poveștile sentimentale ale pompierilor despre tovarășii lor căzuți, ca și atunci când un cimpoier solitar a înălțat acordurile imnului „Amazing Grace” în Union Square, ca și atunci când sute de newyorkezi au ieșit în stradă, cu privirile pierdute, ținând în mână fotografiile celor dragi de care nu mai știau nimic sau ocrotind flacăra lumânărilor în căușul palmei și ca și atunci când Dan Rather a trebuit îmbrățișat și îmbărbătat în direct – de către nimeni altul decât David Letterman.

Am căpătat, brusc, un sentiment, pe care nu-l mai încercasem, de profundă comuniune și solidaritate cu propria mea țară. Scott Simon l-a surprins foarte bine într-un editorial al Radioului Public Național ulterior atacurilor de la WTC. Patriotismul nu derivă din convingerea oarbă că Statele Unite nu au nevoie de schimbare, spunea el. Dumnezeu știe în câte privințe trebuie să ne schimbăm. Dragostea noastră față de America

Cu sufletul rămas în viață

se întemeiază pe credința că schimbările necesare e mult mai probabil să se petreacă aici decât oriunde altundeva în lume.

Mă gândesc la însăși viața mea. Am crescut în mediul închis, fundamentalist, al rasismului legiferat din Sud. Astăzi, locuiesc la peste trei mii de kilometri distanță, într-o zonă de o frumusețe aparte, cu posibilitatea de a-mi câștiga existența reflectând în cuvinte asupra celor mai importante lucruri, din punctul meu de vedere, văzându-mă răsplătit, iar nu pedepsit, pentru onestitate și prestație. Puține țări din lume ar îngădui o astfel de mobilitate. Statele Unite rămân, totuși, un tărâm al făgăduinței și al potențialului.

Plănuiiserăm, cu soția, să ne luăm imediat după 11 septembrie o vacanță, urmând să petrecem o vreme, alături de alte trei cupluri, într-o casă plutitoare pe Lacul Powell. Când zborurile prietenilor noștri au fost anulate, planurile s-au schimbat. Am hotărât, în schimb, să facem o excursie de trei zile în Telluride, Colorado, drumețind prin munți. Interludiul a avut darul de a ne smulge din fața televizorului, amintindu-ne în mod semnificativ de bunătatea și harul acestei lumi, dincolo de urătenie și rău. Plopilor tremurători nu fuseseră nicicând mai frumoși. Poleiți cu aur parcă, se revărsau tăind verdele închis al pădurilor de brazi spre poalele muntelui asemeni unor torente de lumină. Am pășit pe covorul auriu ascultând foșnetul ca de hârtie al frunzelor bătute de adierea vântului. Crestele fuseseră înveșmântate de curând în zăpada imaculată a toamnei tinere. După trei zile, am părăsit refugiul vindecător al naturii pentru a reveni în mijlocul unei societăți profund uluite și îndurerate.

Pe 11 septembrie, întreaga țară a suferit o radicală schimbare de perspectivă. Vorba lui Eddie: „Nimic nu mai e la fel acum”. Tragicul eveniment ne-a determinat, fie și pentru un răstimp, să percepem diferit lucrurile în raport cu patria, cu societatea și cu noi înșine. Sporturile profesionale și-au anulat toate competițiile; programele de comedie au fost scoase din grilă. Nu ne mai socoteam în rândul acelor puțini privilegiați ai sorții ajunși pe culmile succesului, ci deveniserăm, iată, un popor vulnerabil în fața urii și a terorii. Faptul că trei mii de oameni își începuseră programul zilnic plecând de cu dimineață la lucru doar pentru a nu se mai întoarce niciodată acasă ne-a făcut conștienți de fragilitatea făpturilor noastre muritoare. Pe parcursul următoarelor luni, *The New York Times* a publicat câte un necrolog pentru fiecare persoană dispărută.

Așijderi majorității oamenilor din istorie, chiar dacă nu și a majorității americanilor de până atunci, am început să trăim cu conștiința acută a morții.

În ce mă privește, evenimentele din 11 septembrie m-au pus în fața a două întrebări bătutoare: Cine sunt? și Cine vreau să fiu? Sunt întrebări, prin însăși esența lor, specifice modului de gândire american. Spre deosebire de marea parte a restului lumii, noi avem luxul opțiunilor – care, după cum ne e dat să descoperim, poate deveni cu ușurință o povară. Un american alege rareori să calce, fără discernământ, pe urmele părinților. Simțim nevoia de a ne defini, de a ne structura o identitate. Un eveniment cum a fost cel din 11 septembrie tinde să accelereze procesul, obligându-ne să ignorăm orice posibil factor în măsură să ne distragă atenția de la ceea ce contează cu adevărat.

Aceste două întrebări mi-au prilejuit îndelungi căutări interioare, reexaminări ale trecutului și proiecții ale unui posibil viitor. Încă un motiv pentru care această carte se va asocia întotdeauna în mintea mea cu 11 septembrie. Tocmai izbutisem să aștern pe hârtie o consemnare a însuși acestui proces, o cercetare a propriului meu pelerinaj spiritual. Am avut privilegiul de a putea răspunde nestingherit la întrebarea „Cine sunt?” prin prisma a treisprezece mentori având cea mai profundă influență asupra ființei mele. Tot ei sunt aceia datorită cărora pot întrezări cine vreau să fiu.

Le doresc tuturor experiența pe care am avut-o eu însumi scriind această carte. De la apariția ei, am primit nenumărate mesaje din partea unor cititori care mi-au povestit despre propriile lor căutări și străduințe de a rămâne în viață, cu trupul și cu sufletul. Nu suntem singuri atunci când punem aceste întrebări – un alt adevăr pus în lumină pe 11 septembrie 2001.

ÎN CONVALESCENȚĂ

Prin sălile de așteptare sau în avion, străinii cu care intru, uneori, în conversație ajung să afle că scriu cărți cu tematică spirituală. Suficient cât să ridice din sprâncene și, cu o atitudine mai curând rece, să-mi relateze, deseori, încă vreo poveste de groază referitoare la biserică. Tovarășii mei de călătorie se așteaptă, probabil, să sar în apărarea ei, întrucât sunt luați mereu prin surprindere atunci când le răspund: „O, se poate și mai rău de atât. Dați-mi voie să vă spun povestea mea”. Mi-am petrecut cea mai mare parte din viață în convalescență, străduindu-mă să scap de sechelele cu care m-am ales în urma abuzurilor acestei instituții.

Frecventam, în perioada formării mele din Georgia anilor '60, o biserică a cărei viziune despre lume se reducea la propriul țarc ideologic, ermetic închis. Un semn la intrare ne făcea cunoscută, cu mândrie, identitatea prin intermediul anumitor cuvinte radiind în jurul unei stele cu numeroase colțuri: „Noul Testament, Răscumpărare prin sânge, Renaștere, Premilenarism, Dispensaționarism, Fundamentalism...” Restrânsul nostru grup de doar două sute de persoane își revendica proprietatea adevărului, adevărul lui Dumnezeu, socotind că toți cei ce nu vor fi fiind de acord cu noi sunt în primejdie de a-și pierde, fără îndoială, sufletul în focul gheenei. Câtă vreme familia mea locuia într-o casă mobilă pe proprietatea bisericii, îmi era cu neputință să văd dincolo de pâcla care, sufocându-mi perspectiva, trasa hotarele acestei lumi.

Aveam să înțeleg, mai târziu, că biserica mea confundase în bună măsură adevărul cu minciuna. De la amvon, pastorul nu se sfa, de pildă, să predice în mod ostentativ rasismul. Rasele de culoare sunt

Cu sufletul rămas în viață

blestemate de Dumnezeu, spunea el, citând un oarecare pasaj obscur din Geneza. Buni servitori – „uitați-vă cu câtă agilitate știu chelnerii negri de prin restaurante să ducă tava, strecurându-și trupul printre mese” –, acești oameni nu au, însă, nici o înzestrare astfel încât să se poată situa pe o treaptă socială superioară. Înarmat cu astfel de învățături, m-am prezentat la cel dintâi loc de muncă pe care îl avusesem vreodată în cadrul prestigiosului Centru pentru Boli Infecțioase de lângă Atlanta, în subordinea doctorului în biochimie James Cherry, care se întâmpla să fie, ei bine, negru. Ceva nu se lega.

După absolvirea liceului, am urmat un colegiu biblic dintr-un stat învecinat. Mai progresistă decât biserica din orașul meu, școala acceptase un student negru pe care, din precauție, l-a repartizat în aceeași cameră cu un portorican. Școala respectivă credea nedezmințit în reguli, o droaie de reguli întinse, propriu-zis, pe șazeci și șase de pagini, a căror literă se cuvenea atent studiată și respectată. Corpul profesoral și administrația făceau eforturi considerabile în a-i găsi fiecareia un temei biblic, ceea ce presupunea o certă doză de creativitate în condițiile în care unele dintre ele (de genul celor menite să legifereze lungimea părului la băieți și a fustelor la fete) se modificau de la an la an. Ca student în ultimul an, logodit fiind, aveam voie să mă văd cu femeia care este astăzi soția mea doar în răstimpul mesei de seară, între 17:40 și 19:00. Am fost prinși, la un moment dat, ținându-ne de mână, drept care, „consemnați”, ni s-a interzis să ne mai vedem ori să ne vorbim vreme de două săptămâni. Altundeva, în lumea largă, dincolo de zidurile școlii, studenți asemenea nouă demonstrau împotriva războiului din Vietnam, mășăluiiau pentru drepturile civile pe un pod de lângă Selma, Alabama, și se adunau pentru a celebra dragostea și pacea la Woodstock. Noi ne vedeam, însă, pe mai departe de studiul supralapsarianismului și de măsurarea fustelor ori a părului.

La scurtă vreme după trecerea în noul mileniu, în primăvara anului 2000, am trăit experiența unei recapitulări derulate cu repeziciune a întregii mele vieți. În prima zi, am luat parte la o conferință organizată în Carolina de Sud cu subiectul „Credință și fizică”. Cu toate că nu sunt specialist în fizică, am fost ales să particip la întrunire, alături de un reprezentant al Școlii Teologice de la Harvard, dată fiind deschiderea pe care o manifest în scrierile mele referitoare la credință. Raportul de forțe

din cadrul prezidiului atârna precumpănit în favoarea științei, odată ce în componența acestuia intrau doi laureați ai Premiului Nobel pentru fizică, precum și directorul acceleratorului nuclear Fermilab de lângă Chicago.

Unul dintre laureații Nobel a început prin a spune că religia nu este de nici un folos, considerând-o, mai degrabă, un fenomen dăunător și generator de superstiții. „Zece la sută dintre americani susțin că au fost răpiți de extraterestri, jumătate sunt creaționiști și jumătate citesc horoscopul în fiecare zi”, a spus el. „De ce ne-ar surprinde, așadar, că majoritatea crede în Dumnezeu?” Educat ca evreu ortodox, devenise acum un ateu convins.

Ceilalți oameni de știință au avut cuvinte întrucâtva mai binevoitoare la adresa religiei, afirmând, însă, că preferau să-și restrângă aria de cercetare la ceea ce putea fi observat și verificat, fapt în măsură să pună, prin definiție, între paranteze cele mai multe dintre aspectele definitorii ale credinței. Venindu-mi rândul să vorbesc, am început prin a recunoaște că Biserica făcuse, într-adevăr, numeroase greșeli și le-am mulțumit interlocutorilor mei pentru îngăduința de a nu le rezerva, acum, că s-a întors roata istoriei, creștinilor soarta osândiților arși pe rug. Le-am mulțumit, totodată, pentru onestitatea riguroasă a punctului lor de vedere nonteist. Am citat, apoi, din Chet Raymo, astronomul și cercetătorul care calculase șansele ca universul nostru să apară, după cum era încredințat, din pură întâmplare:

Dacă, la o secundă după ce s-a produs Big Bang-ul, raportul dintre densitatea universului și rata expansiunii sale ar fi variat față de valoarea presupusă cu numai 10^{15} (adică 1 urmat de cincisprezece zerouri), atunci universul fie ar fi implodat numaidecât, fie s-ar fi extins cu o asemenea repeziciune încât stelele și galaxiile nu s-ar mai fi putut condensa din materia primordială... Moneda a fost aruncată în aer de 10^{15} ori și căzut pe muchie doar o dată. Dacă toate firele de nisip de pe toate plajele din lume ar fi universuri posibile – respectiv universuri concordante cu legile cunoscute ale fizicii – și numai unul singur dintre toate aceste fire de praf ar permite apariția vieții inteligente, atunci acel fir de praf ar fi universul pe care îl locuim.

Ulterior dezbaterii, ni s-au alăturat alți doi laureați ai Premiului Nobel, încă unul pentru fizică și celălalt pentru chimie, pentru o discuție la care au participat, de asemenea, și câțiva creștini chibzuiți. Unul dintre fizicieni, prieten apropiat cu Raymo, a cerut să vadă citatul. A rămas pe gânduri câteva clipe, meditănd cu voce tare: „Zece la puterea a cincisprezecea, zece la a cincisprezecea... hai să vedem, există un număr de stele echivalent cu 10^{22} în univers – mda, e o teorie acceptabilă. Sunt de acord cu această probabilitate”. Am trecut, pe urmă, la o analiză critică a religiei. Da, s-au comis erori, însă nu trebuie să uităm, pe de altă parte, de influența ei pozitivă. Însăși metoda științifică derivă din iudaism și creștinism, doctrine care descriu lumea ca pe un produs al unui Creator rațional, un produs, drept urmare, comprehensibil și predispus verificării. De aici și progresul educației, al medicinei, al democrației, al ideilor de caritate și dreptate socială, cea din urmă conducând, spre exemplu, la abolirea sclaviei. Fizicienii atei au recunoscut de bunăvoie că etica lor nu are nici o bază reală și că mulți dintre colegii lor slujiseră sub regimurile nazist și comunist fără cea din urmă tresărire de conștiință. A fost un schimb de idei fascinant, rara experiență a unui dialog autentic de pe pozițiile celor mai diverse concepții cu privire la univers.

O zi mai târziu, trezindu-ne devreme, porneam împreună cu soția mea la drum, urmând să conducem o sută șaiszeci de kilometri pentru a participa la întâlnirea de treizeci de ani a promoției în cadrul căreia absolviserăm colegiul biblic. I-am ascultat, acolo, pe foștii colegi de an vorbind despre ultimele trei decenii din viața lor. Unul povestea cum, în sfârșit, după zece ani, scăpase de artrită întrucât hotărâse să rezolve problema unui anume păcat nemărturisit. Altul ridica în slăvi binefacerile de care ai parte dormind pe magneți. Câțiva sufereau de sindromul oboșelii cronice, iar unii încercau forme severe de depresie. Un cuplu își internase de curând fica adolescentă într-o instituție de boli mintale. Poveștile acestor oameni, care numai sănătoși nu păreau să fie, m-au întristat, trezindu-mi un sentiment profund de compasiune.

Narându-și viețile, colegii mei nu ezitau să recurgă, în mod paradoxal, la lucrurile comune pe care le învățaserăm cu toții în timpul colegiului: „Mi-e dat de Dumnezeu să înving... Toate îmi sunt cu putință prin Hristos... Tot răul spre bine... A mea e izbânda...” Am părăsit

reuniunea de-a dreptul buimăcit. Mă tot întrebam cum ar fi reacționat, în scepticismul lor, toți acei oameni de știință, într-un asemenea context. Îmi închipui că s-ar fi grăbit numaidecât să evidențieze discrepanța dintre toate aceste destine, în calitatea lor de fenomene observabile, și crusta lor spirituală.

A doua zi, într-o duminică, ne-am trezit din nou devreme pentru a călători, de această dată, două sute treizeci de kilometri la Atlanta, unde urma să aibă loc „înmormântarea” bisericii fundamentaliste în care crescusem, cea cu steaua în multe colțuri de pe frontispiciu. După ce se mutase pentru a evada dintr-o vecinătate în permanentă schimbare, s-a văzut din nou împresurată de afro-americiani, iar numărul credincioșilor a scăzut simțitor. Necruțătoarea ironie făcea ca, acum, să-și vândă clădirea tocmai unei congregații afro-americeane. Aveam să mă strecor, așadar, discret, la ultima slujbă din activitatea acestei biserici, slujbă anunțată sub semnul unei reîntruniri nostalgice a tuturor celor care o frecventaseră vreodată.

Mi-am regăsit vechi cunoștințe într-un soi de buclă temporală care mi-i înfățișa pe prietenii din adolescență cu burtă și chelie, ajunși la vârsta de mijloc. Pastorul, slujitor al aceleiași congregații vreme de patruzeci de ani, a subliniat o dată în plus motto-ul bisericii: „Luptând pentru credință”. „M-am luptat lupta cea bună”, a spus el. „Mi-am isprăvit alergarea”. Părea mai mic decât mi-l aminteam. Își pierduse atitudinea rigidă de odinioară, iar părul, pe vremuri de un roșcat aprins, îi albise. Le-a mulțumit în mai multe rânduri enoriașilor pentru cadoul de bun-rămas pe care i-l luaseră în semn de apreciere, o mașină Oldsmobile: „Nu e rău pentru un sărman pastor”, repeta el întruna. O întreagă procesiune de credincioși avea să se ridice, pe parcursul slujbei prelungite, mărturisind șansa de a-l fi putut cunoaște pe Dumnezeu prin mijlocirea acestei biserici. Ascultându-i, mi-am imaginat, pe de altă parte, procesiunea celor absenți, oameni asemeni fratelui meu, care se înstrăinaseră de Dumnezeu în mare parte din pricina aceleiași biserici. Îi percepeam, acum, spiritul combativ cu o oarecare milă chiar dacă, în adolescență, mă secătuisese de viață și credință. Nu mai avea nici o putere asupra mea; înțepătura își istovise veninul. Ceea ce nu alunga, însă, amintirea faptului că, în reacție la mentalitatea acesteia, aproape că abandonasem credința creștină, făcându-mă să-i compătimească, cu atât mai mult, pe cei care o făcuseră.

Cu sufletul rămas în viață

Sfârșitul acela de săptămână mi-a prilejuit o intensă retrăire a propriului trecut. Mi-am pus întrebarea: cărui spațiu îi aparțin astăzi? Cu ani în urmă, respinsesem categoric spiritul de sectă al bisericii la ale cărei funeralii tocmai participasem. Nu puteam împărtăși, cu toate acestea, nici scepticismul materialist al oamenilor de știință prezenți la conferința mai sus amintită. Oricât mizau aceștia pe cartea singulară a fabulosului fir de nisip ieșit din neant prin forța întâmplării, nu era și cazul meu. Din punct de vedere teologic, mă integrez, probabil, cel mai bine în sistemul de gândire al colegiului biblic evanghelic, întrucât ceea ce avem în comun sunt deopotrivă setea de Dumnezeu, respectul profund față de Biblie și dragostea pentru Isus. N-a fost, totuși, nici pe departe unul dintre cele mai echilibrate ori rezonabile medii în care mi-a fost dat să trăiesc. Uneori, am senzația că sunt cel mai liberal dintre conservatori, iar, alteori, că sunt cel mai conservator dintre liberali. În ce fel rămâne să-mi împac trecutul religios cu prezentul spiritual?

Am întâlnit numeroși oameni și am auzit de încă și mai mulți care au trecut printr-un proces asemănător de explorare a adevărului în magma trecutului religios: romano-catolici care tresar ori de câte ori văd o călugăriță sau un preot, adventiști de ziua a șaptea care nu pot bea o ceașcă de cafea fără mustrări de conștiință, menoniti care se întreabă îngrijorați dacă nu cumva verighetele sunt semne ale căderii în ispita lumescului. Unii dintre ei nu mai vor, acum, să aibă nimic de a face cu biserica, găsindu-i pe creștini primejdioși, dacă nu de-a dreptul respingători.

Un anume personaj al lui Walker Percy din *The Second Coming* surprinde foarte bine această atitudine:

Sunt înconjurat de creștini. E vorba, în general, despre o categorie relativ plăcută și agreabilă, cu nimic diferită, în aparență, de altele – cu toate că aceștia, creștinii din Sud, din Statele Unite și din lumea occidentală au nimic mai multe vieți decât toți ceilalți la un loc. Nu pot fi, cu toate acestea, pe deplin încredințat că ei nu cunosc adevărul. Dacă, însă, cunosc adevărul, cum se face că sunt tot atât de nesuferiți pe cât îl acceptă și-l vestesc? Poate că mulți ar ajunge chiar să se convertească la creștinism dacă n-ar avea atâția creștini în jur. Ați trăit vreodată în mijlocul a cincisprezece

milioane de bapțiști din Sud?... Un mister: odată ce vestea cea bună e adevărată, de ce nu ne face plăcere să o auzim?

Ecoul ultimei întrebări răzbate asemenea unui semnal de alarmă. Dacă Evanghelia survine ca o *encatastrofă*, termenul folosit de J.R.R. Tolkien pentru un lucru prin excelență pozitiv care se petrece în viața unor oameni înclinați prin excelență spre rău, de ce o percep atât de puțini ca pe o veste bună?

Tind să cred, astăzi, că am devenit scriitor tocmai pentru a recupera valoarea cuvintelor uzate și abuzate de biserica tinereții mele. Deși mi se spunea că „Dumnezeu este iubire”, imaginea despre Dumnezeu pe care mi-o creau predicile era mai degrabă aceea a unui tiran mândru și răzbunător. Cântam: „Galbeni, negri, albi sau roși / toți îi suntem prețioși...”, însă atât i-ar fi trebuit vreunui dintre acești copii roșii, galbeni sau negri, doar să intre în biserica noastră. Profesorii de la colegiul biblic nu încetau să afirme: „Trăim, acum, nu sub Lege, ci sub Har”, pe când mie îmi era aproape cu neputință să constat vreo diferență între cele două stări. Caut, de atunci, în permanență să dezgrop vestea cea bună, să readuc la lumină sensul original al cuvintelor Evangheliei și să descopăr ce voia să spună Biblia atunci când, pentru a descrie însuși caracterul lui Dumnezeu, s-a referit la *dragoste*, *har* și *milostivire*. Am avut întotdeauna intuiția profundă a adevărului pe care îl ascund aceste cuvinte, adevăr cuvenindu-se a fi cercetat cu aplecare și pricepere, asemeni frescelor de geniu uitate sub tencuiala și zugrăveala vreunei străvechi capele.

Scrisul m-a atras întrucât izbutea să strecoare raze de lumină prin acest zid al irelevanței, deschizându-mi, astfel, ferestre înspre o altă lume. Îmi amintesc de impresia pe care mi-o lăsase o carte relativ ușoară precum *To Kill a Mockingbird*, unde se vedeau puse în discuție înseși presuposițiile mentalității apartheid a prietenilor și vecinilor mei. Tot ceea ce știam despre propria mea lume avea să se năruie, apoi, când am citit *Black Like Me*, *The Autobiography of Malcolm X* sau textul lui Martin Luther King, *Letter from Birmingham City Jail*. Am resimțit din plin forța care îi îngăduie unei minți umane să pătrundă în universul alteia prin mijlocirea unei simple foi de celuloză. Am înțeles că scrisul are proprietatea de a se infiltra în cele mai nebanuite cotloane, aducând un suflu proaspăt de oxigen spiritual în cugetul celor sufocați de prejudecăți.